

אני ואתה יכולים לשנות את העולם

שיחה על פרשת משפטים

פרשת משפטים כשמה כן היא. היא מכילה הרבה משפטים – חלקם לא רלוונטיים לימינו, כגון אלה המתייחסים לעבדות, וחלקם צריכים לעבור התמרה לתנאי החיים שלנו היום, בעיקר בכל מה שקשור לעונשים ופיצויים, כגון העונשים המפורסמים "מות יומת" ו- "עין תחת עין, שן תחת שן וגו' ". אבל מעבר לפרטים המופיעים בפרשה, עולה ממנה רוח הומאנית של אהבת האדם כפי שמשמע מדיני הלוואות לעניים ומהציוויים לא לעשות יד אחת עם רשעים נגד אחרים, להשיב אבידה, לעזור לזולת בהרמת משא, ולהתייחס לגרים באהדה.

הרוח ההומאנית הזאת הזכירה לי את משנתו של מרטין בובר, והיות ורק אתמול בערב במעמד הפרידה שלי מחברי בעבודה הזכרתי את בובר ואת משנתו בקצרה, אני רוצה לחזור על הדברים גם כאן ושוב על קצה המזלג. מרטין בובר שהיה פילוסוף דתי ואקזיסטנציאליסט של המאה העשרים (חלק מאתנו יכולים להתייחס אליו במונחי "בן זמננו" - הוא נפטר ב-1965), ביסס את משנתו הפילוסופית על האבחנה בין שני סוגי יחס שמתקיימים בין בני אדם:

1. יחס 'אני – הלז'

'הלז' היא מילה בעברית עתיקה המופיעה גם בתנ"ך ופירושה הוא 'הדבר הזה' או 'הדבר ההוא' אם הוא נצפה מרחוק.

יחס 'אני – הלז' מתאפיין במאפיינים הבאים:

- הוא בגוף שלישי.
- הוא מתאים לחפצים.
- הוא יחס של ניכור, שיוויון נפש מדעי ושכלתני.
- הוא יחס של ניתוח, מדידה והשוואת אובייקטים.
- הוא מדגיש תכונות ומצבים מוכרים ומתוכננים, לכן לעולם לא נפגוש את 'הלז' כפי שהוא באמת בהווה ובפני עצמו.
- ביחס זה ה-'אני' מנוכר וקשור עם האובייקט שלו בקשר חלקי בלבד (דוגמא שנותן ש. ה. ברגמן: הפיזיקאי לא מדבר עם האלקטרונים, אלא דן בהם. דוגמא אחרת: המדפיסה לא מדברת עם המחשב אלא משתמשת בו).

2. יחס 'אני – אתה'

יחס זה מתאפיין במאפיינים הבאים:

- הוא בגוף שני.
- הוא מתאים לבני אדם ולאלוהים.
- הוא חופשי, עכשוי ורענן.
- הוא מתאפיין בסובייקטיביות ואי-אמצעיות חוייתית.
- על ה-'אתה' לא מחילים תקדימים מן העבר ולא משווים אותו עם אובייקטים אחרים.
- ביחס זה ה-'אני' הוא אותנטי, ספונטני וחוייתי, והוא משתלב עם ה-'אתה' שהוא פוגש.
- ה-'אני' מתייחס ל-'אתה' מבחינת הלבדיות שלו (אם אני הולך למזכירה ושואל איך עושים כותרת עליונה ותחתונה במסמך Word הרי שיצרתי יחס של 'אני – הלז' מפני שההתייחסות שלי אליה היא מבחינת הפונקציה שלה. יכולתי לשאול כל מזכירה שיודעת Word אותה שאלה. אבל אם אני שואל אותה "מה שלום אבא שלך?" (אם ידוע לי שאבא שלה מאושפז חלילה), היחס הוא בלעדית עם המזכירה המסויימת הזאת ויש כאן לבדיות ללא קשר לפונקציה שהיא ממלאת).

בובר המשיך עם המשנה הזאת להגדרת האהבה האמתית ואלוהים. האדם יכול להיות 'אתה', אבל הוא חולף ועובר מהעולם, ואילו אלוהים הוא ה-'אתה' הנצחי.
אבל אנחנו נעזב כרגע את הדברים האלה שהם ברומו של עולם, ונעבור אל האקטואליה של עבודה ביחד:

בכל מקום בו נמצאים בני אדם מתקיימים גם יחסי 'אני – הלז' ו-'אני – אתה'. האדם מטבעו נוטה לקיים יחסי 'אני – הלז' מפני שהוא חושב על האינטרסים שלו ורוצה לקדם אותם. כדי לקיים יחסי 'אני – אתה' דרושה מין מעלה נפשית או גדולה רוחנית שלא תמיד זמינה אצל האדם. לכן היחסים נוטים להידרדר ליחסי 'אני – הלז'. מה שקורה בפועל הוא ששני סוגי היחס מתקיימים במקביל או במשולב בגלל הצורך שיש בכל אחד מהם. לא בכל מקרה יש אפשרות לקיים יחס 'אני – אתה' עם הזולת. לעתים יחס 'אני – הלז' הוא הכרחי.

בכל הציוויים שאנחנו מוצאים בפרשה והמתייחסים להיטיב עם הזולת יש, למעשה, ציווי לקיים איתו יחס 'אני – אתה'. לדוגמא אם אנחנו מוצאים אבידה ואומרים לעצמנו "מה איכפת לי? זה לא שלי" למעשה אנחנו מקיימים עם בעל האבידה יחס 'אני – הלז', אפילו שאנחנו לא מכירים אותו. אבל אם כואב לנו הלב על הזולת הנתון בצרה ומחפש את מה שהוא איבד, וחושבים שזה היה יכול לקרות לנו, אז למעשה אנחנו מקיימים עם בעל האבידה יחס 'אני – אתה'.

כך לגבי כל מצוה ומצוה שעניינה התנהגות עם הזולת. וכפי שבובר אומר, ראוי לו לאדם לקיים עם הזולת יחס 'אני – אתה'.

רשם: ניסן אבדי

מקורות ללימוד:

1. מרטין בובר, 'בסוד שיח', מוסד ביאליק, ירושלים, 1980